

Posudek na disertační práci Jana Bíby *Demokracie je agon: k Machiavelliho populistickému republikanismu*.

Název práce *Demokracie je agon: k Machiavelliho populistickému republikanismu* je do jisté míry zavádějící, neboť by na první pohled mohl vzbuzovat představu, že se konec konců jedná „pouze“ o analýzu jedné z důležitých postav západního myšlení, která spadá do oblasti historického zkoumání dějin západní politické filosofie a politologie. Cíl práce je ve skutečnosti daleko ambicióznější a téma práce zahrnuje daleko obsáhlejší řadu neobyčejně komplikovaných problémů, jež se týkají klíčových otázek západní politické filosofie a politologie.

Autorovým explicitním cílem je přispět k pochopení a vysvětlení celé řady krizových tendencí, které se objevují v liberálně demokratických režimech vládnutí v současných liberálně demokratických společnostech. Domnívá se, že důvodem těchto rozmanitých projevů krize nejsou různorodým způsobem interpretované změny moderních společností na konci 20. století a zcela nové výzvy, jimž jsou tyto společnosti nuceny čelit na počátku 21. století. Rozmanité symptomy krize jsou ve své podstatě jen historicky kontingentním projevem historicky proměnlivých krizových konstelací, za nimiž se ve skutečnosti skrývá problematický způsob interpretace liberálně demokratického režimu vládnutí a problematický způsob jeho legitimizace. Téma práce tak navazuje na věčné spory v západním politickém myšlení, jež se týkají vztahu mezi spravedlností a demokracií. Autor je zastáncem „radikálního egalitarismu“ a jde mu o „dovršení demokratické revoluce“. Jeho text chápu jako organickou součást pokračující republikánské kritiky liberálního egalitarismu, jež se zrodila v poslední třetině minulého století. Tato kritika má rozmanitou podobu a navazuje na různorodé zdroje. Podstatou těchto kritik je představa, že liberální teorie spravedlnosti jsou v zajetí „distributivního paradigmatu“, neboť jim jde o ospravedlnění spravedlivého způsobu distribuce již existujících dober mezi svobodné a sobě rovné občany na základě morálního zdůvodnění jejich legálních práv a vzájemných povinností. Demokracie má být pouhým nástrojem uskutečnění spravedlnosti a politické otázky jsou redukovány na otázky morální a právní. Republikánští kritici egalitárního liberalismu zdůrazňují, že otázky spravedlivé distribuce jsou ve skutečnosti jen odvozenou součástí spravedlivé distribuce politické moci, v jejímž otevřeném prostoru se konstruuje význam jednotlivých dober a současně se vede mocenský zápas o principy jejich distribuce. Egalitární ideály svobody a rovnosti jsou organickým způsobem spojeny s ideálem vlastní vlády svobodných a sobě rovných občanů, který může být uskutečněn jen v režimu vládnutí, jenž je založen na ideálu absence nadvlády

(„nedominance“). Autor na tyto různorodé republikánské kritiky liberálního egalitarismu navazuje. Současně si však klade mimořádně náročný cíl, neboť se pokouší o svébytnou metakritiku současného republikánského myšlení na základě zdůvodnění specifické republikánské teorie „republikánského populismu“. Samotná teorie republikánského populismu pak má být specifickou verzí agonální teorie liberálně demokratického režimu vládnutí, která se vyznačuje několika vzájemně propojenými základními charakteristikami, jež svébytným způsobem specifikují onen společně sdílený republikánský ideál vlastní vlády svobodných a sobě rovných občanů v podmínkách absence nadvlády.

Cílem práce však není systematické zdůvodnění a rozpracování republikánsko populistické formy liberálně demokratického režimu vládnutí v nějaké všeobsažné systematické teorii demokracie. Autor se těmito složitými problémy zabývá zprostředkovaným způsobem na základě sofistikované a rafinované revizionistické rekonstrukce myšlení N. Machiavelliho, která se odehrává na pozadí současných sporů, jež se týkají podstaty republikánského myšlení a jeho různorodých historických zdrojů. Samotná rekonstrukce zdůrazňuje vnitřní kontinuitu Machiavelliho myšlení a slouží nejenom k ospravedlnění onoho egalitárního pojetí agonální politiky, ale i ke kritice odlišných teorií demokracie, které více či méně záměrně delegitimizují roli lidu, a tím více či méně nevědomě produkují různorodé znepokojivé krizové tendence v současných liberálně demokratických společnostech.

V první kapitole autor vymezuje základní východiska své revizionistické interpretace Machiavelliho jakožto zastávce populistického republikanismu a pokouší se ukázat, že jádrem jeho politického myšlení je pozitivní hodnocení politických konfliktů, jež je současně spojeno s interpretací lidu jakožto strážce svobody. Tuto revizionistickou interpretaci současně obhajuje proti třem základním převládajícím interpretacím Machiavelliho, které tento argument zpochybňují. První převládá v cambridžské škole, jež Machiavelliho chápe pouze jako pokračovatele občanského humanismu. Druhá zdůrazňuje diskontinuitu v jeho myšlení a tvrdí, že pozdní Machiavelli se ve skutečnosti s tímto svým původním stanoviskem rozchází a mění se v zastávce elitářského a hybridního republikanismu. Třetí Machiavelliho spojuje s populisticko-aténským pojetím demokracie. Autor se pokouší ukázat, že společným zdrojem těchto chybných interpretací je problematické spojení konfliktu s touhou o nadvládu. Podle autora je však lid přirozeným strážcem svobody díky tomu, že mu jde pouze o to, aby nebyl ovládnut, zatímco elity od přirozenosti usilují o nadvládu. Z tohoto důvodu se lid pouze snaží „uniknout“ z již existujícího režimu vládnutí, který je založen na nadvládě. Samotný konflikt

proto není součástí zápasu o nadvládu, neboť lidu jde v politickém zápase primárně o „rozrušování stávajících hierarchických struktur prostřednictvím vpisování rovnosti“.

Ve druhé kapitole se autor pokouší tato základní východiska své interpretace populistického republikanismu obhájit a konkretizovat na základě zajímavého výkladu a interpretace vzpoury ciompi. Cílem tohoto výkladu je především ukázat, že Machiavelli na základě tohoto historického výkladu ambivalentním způsobem obhájí radikálně egalitární názory anonymního vůdce vzpoury na pozadí pozitivního hodnocení konfliktně vytvářeného politického prostoru, v němž se vede zápas o podobu politické moci.

Třetí kapitola se pokouší nalézt historické zdroje současných krizových tendencí v liberálně demokratických režimech vládnutí na základě zajímavých historických a systémových komparací mezi renesančním elitářským republikanismem a současnými reálnými liberálně demokratickými režimy vládnutí, jež jsou ve své podstatě legitimizovány nějakou více či méně hybridní formou demokratického elitismu. Na základě těchto komparací se autor pokouší ukázat, že společným jádrem těchto různorodých teorií je představa, že cílem nejlepšího možného režimu vládnutí musí být usmíření protikladných hodnot svobody a stability, což je možné jen tehdy, když je režim vládnutí ovládnut elitami, bez faktické participace lidu a bez vnitřních sociálních a politických konfliktů a zápasů. Organickou součástí těchto teorií je elitářské či oligarchické pojetí reprezentace, kdy reprezentanti musí být nutně sociálně odlišní od reprezentovaných. Autor však současně ukazuje, že se historicky proměnil způsob legitimizace takto chápané reprezentace: původní meritokratická forma legitimizace politické moci v jazyce občanských ctností, participace a péče o obecné dobro je v moderních liberálně demokratických společnostech nahrazována novým jazykem meritokratické legitimizace politické moci, jež je odvozena od specifických podnikatelských ctností a kompetencí.

V závěrečné kapitole se autor pokouší vypracovat a zdůvodnit specifickou formu populistické reprezentace, jež má být alternativou vůči těmto různorodým oligarchickým a elitářským teoriím reprezentace, jež jsou pravděpodobně oním klíčovým skrytým zdrojem postupující krize legitimacy v současných liberálně demokratických společnostech. V první části se znovu vrací k Machiavellimu a opět provádí sofistikovanou revizionistickou interpretaci jeho závěrečných textů. Pokouší se ukázat, že Machiavelliho koncepcí dokonalé lidové republiky ve skutečnosti obsahuje návrh radikální institucionální reformy florentských institucí, který vychází ze základních východisek populistického republikanismu a současně v něm jde o institucionalizaci sociálního konfliktu v reprezentativních institucích. Tento argument dokládá podrobnou analýzou tohoto návrhu, v němž má být hlavní moc svěřena

Velké radě a současně mají být vytvořeny některé radikálně egalitární instituce. Ve druhé části se autor pokouší o systematické zdůvodnění konceptu populistické reprezentace na základě kritické interpretace a komparace různorodých radikálně demokratických projektů reprezentace. Cílem navrhovaného konceptu populistické reprezentace má být radikální demokratizace reprezentace na základě propojení symbolické reprezentace a politiky přítomnosti, jež má vytvářet politický prostor pro přetváření demokratických identit prostřednictvím politického konfliktu a jeho institucionalizace, a tím i pro pokračující prohlubování nezavršitelné demokratické revoluce. Tato interpretace konceptu republikánsko populistické reprezentace je velmi zajímavá, současně však vyvolává tři základní vzájemně spojené otázky. První se týká toho, zda na tomto základě nevzniká určité napětí se základními východisky republikánského populismu, jež byly formulovány v první kapitole. Druhá se týká toho, zda je možné takto chápaný koncept republikánsko populistické reprezentace systematicky rozpracovat bez nějaké revizionistické interpretace participačních a deliberativních teorií demokracie, které autor z principu odmítá. Třetí se týká toho, zda je toto radikálně demokratické pojetí agonu a jeho klíčovou roli pro ustavování moci založené na nedominci možné interpretovat bez nějakého zprostředkování mezi právem a politikou.

Na závěr lze říci, že předkládaná disertační práce je založena na autorově důkladné znalosti složitého kontextu zrodu a utváření moderního republikánského myšlení na přelomu 16. a 17. století a na jeho hluboké znalosti současných autorů, kteří se tímto složitým kontextem zabývají a různorodým způsobem jej interpretují. Cíl práce a její tématické zaměření však překračuje tento rámec, neboť autor se prostřednictvím teoretické rekonstrukce těchto souvislostí ve skutečnosti pokouší zdůvodnit základní motivy republikánsko populistické formy agonální teorie demokracie. Předkládaná disertační práce zjevně překračuje obvyklé odborné požadavky, jež jsou kladeny na standardní disertační práce, neboť dokládá autorův mimořádný spekulativní talent a jeho schopnost analytického a syntetického myšlení. Disertační práci lze dokonce považovat za výrazný příspěvek k rozvoji české politické filosofie a politologie. Výsledky tohoto zkoumání jsou současně mimořádně dobrým východiskem pro jeho další výzkumnou a pedagogickou činnost. Z těchto důvodů práci doporučuji k obhajobě bez připomínek.

Praha, 8. 5. 2013

Ph. Dr. Josef Velek, CSc.